

KOVÁTS DÁNIEL

„A jóra való igyekezetben megszűnni alacsonyság volna”

Dr. Bánszki István emlékezete

I.

Kilenc évtized adatott meg legközelebbi barátomnak, dr. Bánszki Istvánnak (Nyíregyháza, 1929. december 3. – Nyíregyháza, 2021. április 13.), igazán szép idő. Miért van az, hogy mégis veszteségnek érzem végső távozását? Szerepet játszik ebben az önzés: hiányozni fog a beszélgetés, az üzenetváltás lehetősége, kitartásra intő, bátorító szava. Alig három héttel vagyok fiatalabb nála, jól tudom, napjaink meg vannak számlálva, az életfonal nem végtelen, s hálásak lehetünk a Teremtőnek, hogy eddig megtartott bennünket. Azzal vigasztalom magam, hogy a sajtó, amit a gyászír okoz, enyhül, ha a megtett életútra, a megteremtett életműre gondolok. Hiszen a pálya, amely végpontjához ért, akadályokat győzött le és tisztos teljesítményeket idéz föl.

Magam 73 éven át tekinthettem küzdőtársamnak őt, s igazolni tudom – bizonyára Bessenyei Györgytől tanult – jellegjének igazát: „Az élet – amíg tart – csupa kezdet”. És a feladat: élni az új kezdetek által kínált lehetőséggel. Erre biztat a címül választott Bessenyei-mondat is, amely vezérfonallal szolgált egy hosszú életút szolgálataihoz.

1948 őszén a budapesti bölcsészkar Múzeum körüti főépületének folyosóján találkoztunk először. Ő a nyíregyházi evangélikus gimnázium eminens tanulójaként érkezett, magam a miskolci református fiúgimnázium végzőseként kerültem oda. Ő volt a jobb kettőnk közül a maga kitűnő érettségijével, s méltán kapott lehetőséget, hogy egykori osztályfőnökét, Margócsy Józsefet követve az Eötvös Collegiumba kerüljön. De a fordulat éve után az a kollégium nem az a Collegium volt, s már a felvételi beszélgetés során meggyőződhetett róla, hogy azok között a falak között nem az a szellemiség várja, mint amelyben felnőtt, s inkább vállalta, hogy rokonoknál vagy albérletben húzódjon meg. Kispolgári környezetből indult, apja városi tisztviselő volt, aki – akárcsak az édesanyja – a kötelességtudásra, becsületre, vallási lelkiületre muta-

tott számára példát. A Rózsa utcai szülői házhoz közel áll az evangélikusok temploma, elemi iskolája, gimnáziuma; ez a környezet adta számára az ideákat, a szellemi inspirációt, az istenhitet. A cserkészmozgalom, a város rangos középiskolájában átélt nyolc esztendő, a kitűnő tanárok példája, az önképzőköri feladatvállalás erősítette benne a tanári hivatás iránti vonzalmat: magyar-francia szakra jelentkezett s vették föl. A nyíregyházi tanulóéveknek meghatározó jelentőségét mindig hangsúlyozta, s később – iskolája igazgatójaként – halálját, megbecsülését számtalan formában kinyilvánította.

II.

Magam az angol nyelvet és irodalmat választottam második szakomnak (ugyancsak egykori osztályfőnököm példája nyomán), de a magyar irodalmi tanulókörben, a prozemináriumi órákon, a (pedagógiai és marxista) évfolyam-előadásokon együtt voltunk. Hamar kiderült, hogy vannak irodalmi próbálkozásaink, és 1949 tavaszán vele és még két barátunkkal elhatároztuk, hogy *Eszme* címen „folyóiratot” indítunk öt gépelt példányban, hogy termésünket egymásnak megmutassuk. Nem gondoltunk arra, hogy akkorra már kiépült az egyetemen a besúgó hálózat, amelynek révén az államvédelmi hatóság a legapróbb ideológiai „rendellenességre” lecsap. Noha kis lapunkat nem terjesztettük, egyik francia szakos társunk tudomást szerzett róla, általa pedig híre eljutott a Belügyminisztérium VI. osztályához, ahol 1951 februárjában felléptek ellenünk. István személyére történt először őrizetbevételi javaslat, ilyen szövegrészletekre alapozva: „... kifejtik, hogy a kommunizmus lenéz és gúnyol minden vallást, így a kereszténységet is, és ezzel a gúnyval szemben emelt fővel állnak. Gúnyosan jegyzik meg, hogy a marxizmussal hajlandók addig együttműködni, amíg az a kereszténység érdekeibe nem ütközik... A brossura egyebként telítve van úgynevezett keresztényszocialista ideológiával.”¹ István a kihallgatások során a kezdeményezést magára vállalta, igyekezett minél jobban leszűkíteni az ügyben érintettek körét, szerkesztőtársait viszont az elkobzott iratok ellenében nem tagadhatta le; júniusban harmadik barátunkkal együtt én is a Kisfogház lakója lettem.

Az augusztusban tartott bírósági tárgyaláson „politikai izgatás” vádjával ítélték el bennünket, s utána rabként az építőiparban és a bányában fizikai munkát kellett végezni. Bánszki István ezt a váratlan, új „kezdetet” helytállással vállalta. Várpalotán elvégeztettek vele egy tanfolyamot, majd rábízta a központi csillerendszer irányítását. Amikor büntetése lejártával hazatérhetett, édesapja ezzel a felejthetetlen mondattal fogadta: „Így kellett tenned, fiam, te nem változhattál meg!”² Szabadulásunk után, természetesen, nem várt bennünket tárt karokkal az egyetem.

Föl kellett idéznem ezt az életeseményt, mert innen kellett fölemelkednie. És István lelki nagyságát jelzi, hogy egyrészt barátságunkon nem ejtett foltot a büntetőeljárás, vállaltuk egymást és közös tettünket, másrészt meg hazatérve a családi otthonba derűvel és hittel nézett az új kezdet elé. Alulról, mélyről, megbélyegezetten. Tudta, hogy csak fizikai munkához juthat, traktoros lett, majd kocsikísérő. Képességeit meg-

¹ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárától kapott iratokból idézek.

² BÁNSZKI ISTVÁN: Elmerengések. Nyíregyháza, 2020. 27.

ismerve cége körzeti ellenőri feladattal bízta meg, motorkerékpáron járta a vidéki telephelyeket. Közben, a Sztálin halála után bekövetkezett átmeneti enyhülés idején levelező hallgatóként befejezhette egyetemi tanulmányait. Ez utat nyitott számára az iskola felé: szakmunkásgyerekek tanítására kapott ajánlatot. Vállalkozó szelleme a magyar és a francia mellett a történelem szak elvégzésére is erőt adott neki, szakfelügyelői megbízatása azzal a reménnyel tölthette el, hogy sikerrel gyakorolhatja hivatását. Jelen lehettem esküvőjén 1954-ben; feleségével, Szabó Judittal 65 boldog évet töltöttek együtt két gyermeket nevelve föl; példás együttműködésük volt biztos alapja azután István tanári és kulturális közéleti munkálkodásának, sikereinek.

És megadatott neki egy új, kedvére való kezdet: 1968-ban Margócsy József tanszékvezető hívására a Bessenyei György Tanárképző Főiskola magyar irodalmi tanszékének oktatója lett, előbb adjunktusként, majd docensként, s közben bölcsészdoktorátust szerzett. Már csak főnöke kedvéért is a legnagyobb alapossággal végezte munkáját, akkor is, ha – szerencsére ritkán – nem épp a hozzá legközelebb álló irodalomtörténeti jelenséggel kellett foglalkoznia.³ Részt vett a főiskolai jegyzetek írásában.⁴

III.

Publikációs tevékenységének kezdetére Bánszki István így emlékezett vissza: „... középiskolai tanár és szakfelügyelő koromban – úgy 30 éves ifjúkorom idején – már elkövettem néhány pedagógiai témájú cikkecskét, az egyik címére még ma is emlékszem: »Világosan és a lényegre törve.« (Nyilván Voltaire-től kölcsönöztem.)⁵ Nem tekintette tehát alkotói kezdetnek az egyetemi évek termését, noha a Budapesti Megyei Bíróság azokért ítélte el. Az *Eszme* példányaiból az államvédelem házkutatása, lefoglalása nyomán egyetlen példány sem maradt meg. A bíróság elé csak egy-két szövegrészletnek a fénymásolata került a vallomások jegyzőkönyvei között. István hiába kérte Olti Vilmos tanácsvezető bírótól, hogy a vád alapját képező *Sugarak alatt* című regényének egésze alapján, s ne kiragadott részletekre hivatkozva ítéljenek, erre azonban nem került sor, hiszen a periratokban nem állt a bíróság rendelkezésére a teljes regény. Később a Legfelsőbb Bíróság megállapította ugyan: „Csak az egész mű ismeretében lehet látni, hogy a kérdéses részlet a mű tendenciájának, az író felfogásának megfelel-e, vagy pedig csupán az író által szükségszerűen beállított olyan elengedhetetlen megnyilvánulás, melyet a haladó nézetek legyőznek.”⁶ Mégis jóváhagyták az elsőbíróság ítéletét, *felvételezve*, hogy a kiemelt részletekhez hasonló szellemiség hatja át a teljes alkotást.

³ A szocialista realizmus fogalmának és értelmezésének mai problémái. Irodalom- és Nyelvtudomány, 1974. 9–17.

⁴ MARGÓCSY JÓZSEF (szerk.): Az irodalom története a kezdetektől 1795-ig. Budapest. 1986. Tankönyvkiadó; MARGÓCSY JÓZSEF (szerk.): Az irodalom története 1905–1919. Budapest, 1990. Tankönyvkiadó.

⁵ BÁNSZKI ISTVÁN: Az élet – amíg tart – csupa kezdet. Nyíregyháza, 2020. 3.

⁶ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának ítélete; B. IV. 10035/1951. 8. sz.

Tanárként aztán publikált az *Irodalomtörténetben*,⁷ az *Irodalomtörténeti Közleményekben*,⁸ a főiskola tudományos kiadványsorozatában,⁹ szerzője lett a város folyóiratának, a *Szabolcs-Szatmári Szemlének*,¹⁰ a Kazinczy Ferenc Társaság évkönyveinek.¹¹ Rendszeresen publikált a Bessenyei György Irodalmi Társaság évkönyveiben, kiadványsorozataiban, ahol elsősorban a Társaság névadójának életművével, jelentőségével foglalkozott,¹² ugyanakkor kedves témája volt a helyi irodalmi-művelődési értékek felmutatása.¹³ 1975 és 1990 között a *Kelet-Magyarország* című napilapban rendszeresen jelentek írásai; az újság 7. oldalán állandó rovata lett az „*Irodalmi hírlevél*”, amelyben a szellemi örökség mellett időszerű kulturális és etikai témákkal foglalkozott. Leírta gondolatait a Bessenyei-kultusz megnyilatkozásairól és emlékjeleiről, az olvasásról, a közjó szolgálatáról, az ember és a költészet kapcsolatáról, a toleranciáról. A Bessenyei Társaság ezekből az írásokból érdekes és tanulságos válogatást tett azután közzé.¹⁴

Az általa írt vagy szerkesztett kötetek közül hatot emlegetett szívesen. A Tanárképző Főiskola adta ki *Bessenyei-tükör (1772–1982)* című 136 oldalas könyvét 1982-ben, ezt követte 1986-ban az *Így él köztünk Bessenyei György* című kötet,¹⁵ majd 1988-ban a Bessenyei Társaság megalakulása alkalmából rendezett tudományos ülészak (1987. október 16–17.) anyagát adta ki *Örökségünk Bessenyei György* címmel. Érdeklődése ennek a Társaságnak az előzményei felé fordult, s 1989-ben megjelent *A szabolcs-vármegyei Bessenyei György Művelődési Kör története 1898–1949* című monográfiája.¹⁶

⁷ ECKHARDT SÁNDOR: Balassi-tanulmányok. [Könyvismertetés.] *Irodalomtörténet*, 1974. 2. Melléklet 12–15. – Petőfi tüze. [Könyvismertetés.] *Irodalomtörténet*, 1978. 568–575. – 50 éves a Korunk. *Irodalomtörténet*, 1978. 1107–1116.

⁸ Személyesség és szellemesség az első magyar esszékötetben (Bessenyei György: A holmi). *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1980. 5–6. 656–666.

⁹ Bessenyei eredetisége az „Ágis-kérdés” tükrében. *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*, Tomus 8/C. *Irodalom- és Nyelvtudomány*, 1980. 27–51. – Bessenyei portré. *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*, Tomus 11/D, 1987. 5–25. – Biblikus inspirációk Bessenyei műveiben. *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*, Tomus 12/E, 1990. 19–24. – „Az embert fedezd fel...” (Bessenyei György: A természet világa vagy a józan okosság). *Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyháziensis*, Tomus 13/E. 1992. 19–36.

¹⁰ Sok szép dologok lehetnének. [Sipkay Barna műveiről.] 1972. 1. 73–79. – Kárpáti Kalendárium. [Ismertetés.] 1973. 4. 103–105. – Napirenden: Bessenyei György Összes Művei. 15 kötetre tervezett sorozat. 1974. 1. 94–95. – Kárpáti Kalendárium. [Ismertetés.] 1974. 1. 102–104. – A Bessenyei kutatás legújabb eredményeiről. Bíró Ferenc kandidátusi disszertációja. 1974. 2. 133–135. – Bessenyei „Der Amerikaner”-jének forrásproblémái. 1976. 1. 105–111. – A „bihari remete” szellemi hagyatéka. 1982. 3. 62–64. – Juhász Mária: A realizmus változatai. [Ismertetés.] 1986. 2. 265–267.

¹¹ Az európai magyarság eszméje Bessenyei és Kazinczy életművében. Széphalom 1. 1986. 7–29. – A Bessenyei Kör alapszabálya más körök célkitűzéseinek tükrében. Széphalom 2. 1989. 421–427. – Biblikus inspirációk Bessenyei életművében. Széphalom 4. 1992. 41–47. – „Minden nemzet a maga nyelvén...” Széphalom 5. 1993. 39–43.

¹² Bessenyei György életműve, 1747–1811. Társasági Füzetek 2. Nyíregyháza, 1988. 5–9. – Bessenyei György, a filozófus-író. Társasági Füzetek 3. 1989. 5–13. – A Bessenyei-magatartás időszerűsége. Szellemi elődeink 3. Nyíregyháza, 1991. 1–6. – Bessenyei György, a filozófus-író. Szellemi elődeink. A Bessenyei Társaság kultúra-teremtő nagyjai. Nyíregyháza, 2002. 3–7. – Bessenyei György életműve. (Az Ágis tragédiájától a Terimenes utazásáig). Szellemi elődeink. A Bessenyei Társaság kultúra-teremtő nagyjai. Nyíregyháza, 2002. 8–13.

¹³ Például: Egy tudós lelkes emlékére. Dr. Bodrog Miklós. Bessenyei Almanach. A Bessenyei Irodalmi Társaság évkönyve, 2010. 38–40. – Egy álom félúton. Nyírségi literátorok tárlata Nyíregyházán. Bessenyei Almanach. A Bessenyei Irodalmi Társaság évkönyve, 2015. 41–43.

¹⁴ Múltból jövő üzenetek. Nyíregyháza, Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság, 2001. 104 p.

¹⁵ Szabolcsi Téka 3. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár kiadása, 158 p.

¹⁶ Kiadta a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság. 188 p.

Saját kiadásban adta közre 1999-ben *Egy európai magyar: Bessenyei György* című 128 oldalas könyvét, 2011-ben, Bessenyei halálának 200. évfordulója alkalmára pedig *Bessenyei György emlékezete magyar költők verseiben* című válogatását. A sort kiegészíthetjük az általa 1982-ben összeállított 67 lapos *Pro memoria Bessenyei György* című kiadvánnyal.

Munkabíráására és tájékozottságára jellemző, hogy a nyíregyházi rádióstúdióban több éven át hetente felolvasott egy-egy könyvismertetést, s hogy egy időszakban – talán annak öröme, hogy a város 1981-ben újra önálló társulattal rendelkező színházat nyithatott – Bánszki István állandó nézője volt az előadásoknak, s rendre írta alapos színikritikáit a *Szabolcs-Szatmári Szemlében*.¹⁷

Könyvei kedvező visszhangot váltottak ki. Pál György a *Bessenyei-tükörről* így ítélt: „Bánszki István tanulmánya mindenképpen értékes és hasznos vállalkozás. Nemcsak gondos adatgyűjtése és rendszerezése érdemel tiszteletet, hanem problémafelvetése és útkeresése is a Bessenyei-jelenség megértéséhez. Vállalkozása nem hozott ugyan látványosan új eredményeket, de mindenképpen jó alap a továbblépéshez, Bessenyei életművének újszerű átértékeléséhez.”¹⁸ Csorba Sándor az *Így él köztünk Bessenyei György* kapcsán jegyezte meg: „Bánszki István másfél száz lapos könyve [...] megfogalmazása szerint [...] Bessenyei felvilágosodott gondolatvilága, irodalom-szervező, művelődésre ösztönző tevékenysége és nem utolsósorban az újra törekvő magatartása olyan kiváló példa, inspiratív erő és erkölcsileg is biztos alap volt, amelyre a hagyományörzés és az újat akarás egyaránt ráépülhetett.”¹⁹ Seregi István *A Bessenyei Kör története* kapcsán állapította meg: „Igen gondos kutatómunka eredménye ez a könyv. Szerzője részletesen ismerteti a Kör egy-egy évének eseményeit, rendezvényeit, azonban nemcsak tényeket közöl, hanem mögéjük is néz, összehasonlít, elemez.”²⁰

Praznovszky Mihály azt írta Bánszki Istvánról: „... érdemei a Bessenyei-kultusz ébrentartásában múlthatatlanok”.²¹ Csorba Sándor szerint „Belohorszky Ferenc és Némedi Lajos nyomdokain elindulva, elődjeinek az íróra vonatkozó bibliográfiáját folytatta, és *Bessenyei-tükör (1772–1982)* címen közzé is tette. Feltáró munkája meghaladta a korábbiak kezdeményezését, ugyanis az adatok közlésével párhuzamosan értékelte is forrásait. Filológiai ténykedése révén elérte, hogy kétszáz év legjelentősebb írásainak egybegyűjtésével és véleményezésével ráirányította a figyelmet a Bessenyei-sors és -életmű egységére. Voltaképpen az írói életmű recepció-történetét vázolta fel, miközben érzékeltette a kutatási feladatok csomópontjait. Írásaiban ezekre a megoldandó problémákra kereste a választ, és kötetbe gyűjtve ki is adta őket.”²² Futaky

¹⁷ A három testőr diadala a Három a testőr fölött. 1983. 2. 87–91. – Sarkadi Imre Oszlopos Simeonja a Móricz Zsigmond Színházban. 1984. 3. 103–107. – Shakespeare: Vízkereszt vagy amit akartok című vígjátéka a Móricz Zsigmond Színházban. 1984. 4. 91–93. – Robert Bolt: Kinek se nap, se szél című drámája a Móricz Zsigmond Színházban. 1985. 2. 118–121.

¹⁸ Szabolcs-Szatmári Szemle, 1982. 3. 131.

¹⁹ CSORBA SÁNDOR: Bessenyei szellemében. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1987. 2. 243.

²⁰ Szabolcs-Szatmári Szemle, 1989. 4. 482.

²¹ PRAZNOVSZKY MIHÁLY: A táj vonzásában. (Irodalmi örökség ápolás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.) Irodalomtörténet, 1992. 643.

²² CSORBA SÁNDOR: Egy európai magyar: Bessenyei György. Bánszki István tanulmányai. Nyíregyháza. 1999. 128 p. Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle, 1999. 4. 507.

László Bánszki István irodalmi hírleveleiről nyilatkozott: „Időtálló tényekre alapozó, felvilágosító jellegű ismereteket közlő könyv a Bánszki Istváné.”²³ Bodnár István a *Szellemi elődeinket* mutatta be.²⁴

IV.

Pedagógiai tevékenységre három szinten nyílt lehetősége. Amikor szakmunkástanulókkal foglalkozott, megismerte az ifjúság „mélyrétegét”, hiszen sok ifjú faluról került a városba, a diákotthonban segítségükre volt az alkalmazkodásban, az új környezetbe való beilleszkedésben, a viselkedéskultúra alakításában. Komolyan vette feladatait, s tapasztalatait – mint ő maga említette – nevelési fórumokon kifejtette, szakfelügyelőként terjesztette. Ezek a tapasztalatok jól hasznosultak akkor is, amikor a főiskolán tanárjelölteket készített fel hivatásuk gyakorlására.

Főiskolai oktatóként – egyes visszaemlékezések szerint – tartotta a három lépés távolságot hallgatóival, akik azonban tudták, hogy számíthatnak rá, eligazító tanácsaira akár tanulmányaikban, akár emberi problémáikban, életvezetésükben. Illett tanulni nála, ő nem a puszta irodalomtörténeti tényeket, adatokat várta el, hanem az irodalmi élmény tükrözését is. Jórészt a felvilágosodás és a reformkor hazai alkotóival foglalkozott, de mindig a nagyvilágra való kitekintéssel. A főiskolán a hazai és a külhoni irodalmi folyamatok tárgyalása párhuzamosan történt, s István különösen otthonosan mozgott a francia szellemi élet birodalmában; nem véletlen, hogy Bessenyeivel az európai mozgalmak, hatások ismeretében foglalkozhatott. Egy viszonylag kis létszámú tanszéken azonban egy-egy oktatónak több szakterületet, korszakot is tanítania kell, s Bánszki Istvánra számítani lehetett kiváló felkészültsége, olvasottsága alapján.

Tanítványai közül Csorba Piroskára hivatkozhatom, aki így emlékezett rá: „Irodalmat tanított, nála írtam (s micsoda kedvvel) diplomamunkámat *A pokoljárás motívuma az ó- és középkor irodalmában*. Szégyen is lett volna, ha jelesnél rosszabbat írok. Igazán akkor zártam őt a szívembe, amikor egyest adott egy kollokválónak (ez ritka dolog volt nála), – s úgy indokolta: hogyan lehet Villonról úgy felelni, hogy az illető közömbös és érdektelen, hogyan lehet Villont nem szeretni?”²⁵

Az olvasásra, az alkotók és a korok ismerésére-megértésére ösztönözte hallgatóit. Úgy vélte, nem elegendő egy általános iskolai magyartanárnak a tanítandó anyagot ismerni, egyrészt be kell ágyaznia a szóba kerülő műveket a kor kulturális közegébe, másrészt éreztetnie kell, hogy az alkotók nem elszigeteltek, hanem egy folyamat pontjai. A témák és a tartalmak ismétlődhetnek, de megközelítésük és megjelenítésük változik. Másképp szól hazájáról, édesanyjáról, a szerelméről Petőfi, Ady vagy József Attila. Főként arra tanított, hogy az irodalmi alkotás – az iskolások szintjén is – élmény legyen, ne tananyag.

²³ Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2002. 1. 103–104.

²⁴ Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2002. 4. 468–470.

²⁵ Szabolcs-Szatmári Szemle, 1987. 3. 381.

És aztán pedagógusként jött számára egy harmadik, új kezdet, amikor a rendszer-változás után, 1992-ben fölkérték az evangélikus egyháznak visszaadott Kossuth Lajos Gimnázium igazgatói tiszterére. Ezt nem lehetett elhárítani. Nyolc diákéve, egykori tanárainak hatása, s az adott kor kihívása egyértelművé tette számára, hogy a legszebb ajándékot kapja pályája vége felé, s fontos küldetés vár rá. Odahagyta tehát a főiskolát, rádiós- és újságsorozatait, hogy egy új nagy feladatra összpontosíthasson. „Ma is úgy érzem, egy ilyen nagy múltú iskolát igazgatni, egykori nivójára emelni többet ér száz tanszéknél!” – vallotta meg később visszatekintve.²⁶

Elgondolható, hogy nem volt egyszerű a vállalt cél elérése. Az államosítás óta eltelt 44 esztendő teljesen átalakította az intézmény szellemiségét, tanárainak irányultságát, a szülői és tanulói hozzáállást. Ha jól tudom, az iskola pedagógus karából csak hárman voltak evangélikusok, de nem végezhetett nagytakarítást; aki a munkatársak közül a maradást választotta, annak bizalmat, biztonságot kellett nyújtania. A tanulói ifjúságtól elvárt magatartásmódot ugyancsak tapintatosan lehetett befolyásolni. Segítette őt ebben, amit Bessenyeitől tanult: „A világnak atyja minden embert békességre, szeretetre, egymás terhének elviselésére teremtett, szabad étellel áldván mindeneket.” A gimnázium névadójának, Kossuthnak szavait tekintette irányadónak: „A siker áldása Istennél van, embernél a becsületes igyekezet”.

Kilenc éven át végezte ott szívós építőmunkáját. Az iskola jeles tanárai és diákjai példájának követése, emlékjelek állítása a hagyományörzést jelentős nevelő tényezővé tette.²⁷ Amikor az iskolájához fűződő élményeit, tanulságait könyvben közreadta, recenzense így nyilatkozott róla: „Bánszki István az általa követett vezérelvek – keresztény életszemlélet, korszerű tudomány és erkölcsi tartás – jegyében adta közre mostani munkáját. Az *Iskolám, bölcs inspirátorom!* sűrű szövetű, információkban gazdag, olvasmányos kötet.”²⁸ A Kossuth Gimnáziumot a belső megújulás mellett a város egyik kulturális helyszínévé tette, havonta dísztermük adott otthont a Bessenyei Társaság sok résztvevőt vonzó előadássorozatának. Bánszki István kezdeményezte „Az Úr érkezése” elnevezésű országos ökumenikus szavalóversenyt 1994-ben, amely azóta az egyházi iskolák sok-sok tanulóját mozgatta meg, ébresztette rá a hit és a költészet együttes erejére.

V.

Bánszki István nemcsak mondogatta, hanem cselekedte is Bessenyei igazságát: „*Társaságra vagyunk teremtve*”. Tudta, hogy az értelmiségnek felelőssége van a társadalom szellemi emelésében. Tehát egy tanár nem zárkozhat be az iskola, a tantermek falai közé, ki kell lépnie onnan, mert egy vidéki városnak önbecsülése érdekében szüksége van méltó kulturális mozgásokra; intézményekre, az erők összefogására. Nyíregyháza

²⁶ Az élet – amíg tart – csupa kezdet. Nyíregyháza, 2020. 18.

²⁷ BÁNSZKI ISTVÁN (szerk.): Vallomások a gimnáziumról. Nyíregyháza, Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium, 1998. 83 p.

²⁸ Futaky László, Szabolcs-Szatmári-Beregi Szemle, 2017. 2. 120.

múltjában is van bőven ösztönző példa ilyen kezdeményezésekre. A kiegyezés után megindult a hírlapkiadás; a Szabolcs Megyei Régészeti Egylet vált kiindulópontjává a múzeumügynek; összefogással a XIX. század végén állandó színházépületet emeltek; és – ami témánk szempontjából a legfontosabb – 1898. január 21-én létrejött a Szabolcsvármegyei Bessenyei György Művelődési Kör, amelynek szakosztályaiban hamarosan élénk munka folyt, és amely 1949-ig, a kényszerű megszűnésig a nyíregyházi és Szabolcs megyei értelmiség kisugárzó műhelye volt. Ez a jelentős előzmény fő motívuma lehetett annak a társaságkötési szándéknak, amely 1987. október 16-án megalakította a Bessenyei György Irodalmi Társaságot. Bánszki István az alakulást előkészítő bizottság nevében küldött levelében utalt is erre: „A Társaság – a hagyományok tiszteletének szellemében – a Nyíregyházán 1898-tól működő Bessenyei Kör haladó tevékenységi formái közül mindazokat folytatni kívánja, amelyek jelen korunk igényeinek, a megyei kulturális élet szükségleteinek megfelelnek. A Társaság általános célja tehát az irodalmi-művészi érték kiválasztás és megőrzés, s ennek alapján a városhoz, a megyéhez tartozás, vagyis a hagyománytudat erősítése.”²⁹ A szervezésre azért is gondolhattak, mert az 1980-as évek közepétől újra megnyílt a lehetőség öntevékeny civil egyesületek alakítására.³⁰ Az alakuló ülésen, a Hazafias Népfront tanácsstermében magam is jelen voltam, a Társaságnak tagja lettem; elnökké Bánszki Istvánt választottuk, aki negyedszázadon át töltötte be ezt a tiszteletet s lett mozdítója a tartalmas egyesületi életnek, talán nem túlzás azt mondani: fénykorának.

2010-ben tette közzé elképzeléseit – ahogy ő mondta: álmaid – a nyírségi literátorok tárlatának megalkotására a megye irodalmi emlékhelyeinek bevonásával, amihez nagy segítséget kapott a megye könyvtárosaitól. Már korábban elkezdett sűrű levelezésével eredményt ért el, még abban az évben 60 megyei literátor tablója készült el. Ezeket a könyvtárban akkor ún. előzetes kiállításon mutatták be. Öt éves türelmes várakozás után 2015. június 5-én a Jósa András Múzeumban került sor a kiállítás ünnepélyes megnyitására, amelyen ő mondott beszédet.³¹ A tárlat végső elhelyezése a megújuló Kállay-kúriát nézte ki, s csalódás volt számára, hogy az anyag máig nem nyert állandó elhelyezést.³² Halála előtt néhány héttel, saját költségén kiadott könyvében tett közzé széleskörű összefogással készült 52 tablót.³³

1978-tól tagja volt az Irodalomtörténeti Társaságnak, amelynek elnöksége őt tevékenysége elismeréseként 2008-ban a Toldy Ferenc-díjjal tüntette ki. Pedagógiai

²⁹ KOVÁCS TIBORNÉ: A Bessenyei Irodalmi Társaság 20 éves története (1987–2007). Nyíregyháza, 2009. 17.

³⁰ Az egyesületekről szóló 1983. évi 27. törvényerejű rendelet könnyítette a létesítés, működtetés feltételein. Nyíregyházán a Tanárképző Főiskola, valamint a Hazafias Népfront megyei bizottsága védőoszárnyat jelentett a kezdetekhez. Nem lehet véletlen, hogy 1985-ben létrejött Sátoraljaújhelyen a Kazinczy Ferenc Társaság, 1986-ban Sárospatakon a Magyar Comenius Társaság, mindkettőben voltak alapító tagok Szabolcsból; 1988-ban Fehérgyarmaton elkezdte munkáját a Kőlcsey Társaság.

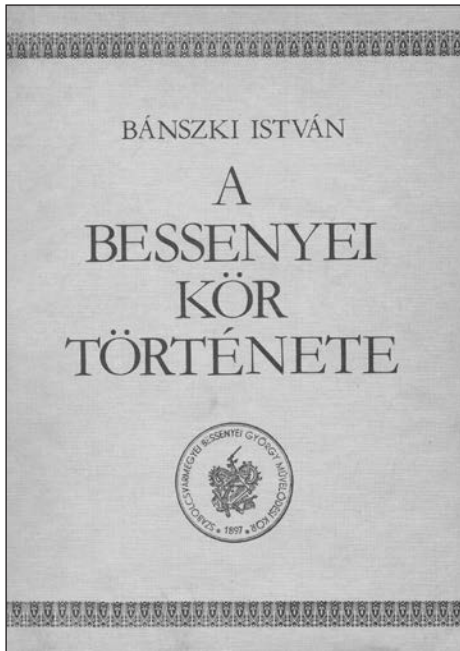
³¹ BÁNSZKI ISTVÁN: Egy álom felúton. In: Bessenyei Almanach. A Bessenyei Irodalmi Társaság évkönyve, 2015. 41–43.

³² Gondolom, ennek az az oka, hogy a tablók kivitelezése nem felel meg a mai muzeológiai igényeknek, noha tartalmukban változatosak, hasznosak. De dr. Kovács Ferenc polgármester – amikor Bánszki Istvánt 90. születésnapján köszöntötte – ígéretet tett egy olyan múzeumi állandó kiállítás megteremtésére, amely méltó módon tárja a közönség elé Szabolcs-Szatmár-Bereg megye igen gazdag irodalmi múltjának alkotóit.

³³ BÁNSZKI ISTVÁN (szerk.): Megyénk literátorainak „tárlata” Tiszaberceltől Nyíregyházán át Szatmárcsekéig. [Magánkiadás.] Nyíregyháza, 2021. 76 p.

munkásságáért a közoktatási és művelődési minisztertől 1998-ban az Apáczai Csere János-díjat vehette át; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közgyűlése 2008-ban a Kölcsey Ferenc-díjjal honorálta; 2012-ben Nyíregyháza város Életműdíjban részesítette; a Magyarországi Evangélikus Egyház országos presbitériuma kiváló pedagógusi és intézményvezetői munkája elismeréseként Péterfy Sándor-díjat adományozott neki. A Bessenyei-kultuszban mutatott kiemelkedő teljesítményéért Tiszabercel község díszpolgárává választotta.

Sikeres új kezdetekről szólhattam, ezek azonban nem újrakezdekések voltak, hanem egy tisztas életpálya lépcsőfokai. Hadd szólaltassam meg befejezésül István barátomat, aki túl a 90. születésnapján így üzent – üzen ma is – nekünk: „Kedves és még velem együtt vándorló, még »jó korban« élő embertársaim, akiknek a Teremtő ezt a csodálatosan szép, sőt különös világot »átadta« azzal a megbízással, hogy az ember *vigyázzon rá és művelje azt!* Én, aki immár 90 éves tapasztalatokat hordozok, s az igazi, átélt boldogságot, a küzdés nagyszerűségét és a mélypontokról való felállás örömét is megéltem, most – búcsúzásként – csak így köszönhetek el: Köszönöm, hogy azt a szép hivatást teljesíthettem, amire küldtettem!”³⁴ Így őrizzük meg őt emlékezetünkben!

³⁴ BÁNSZKI ISTVÁN: Elmerengések. Mesésnek tűnő emlékeim. Nyíregyháza, 2020. 47.